

и философских факультетов для выявления общей и обязательной нагрузки студентов. Выяснены обязательные и дополнительные предметы.

Ключевые слова: классическая филология, учебные планы, обязательные и дополнительные предметы, методы обучения, методическое обеспечение.

Кан О. Ів.

CLASSICAL PHILOLOGY AS A COMPONENT FOR PREPARING FUTURE EXPERTS IN LINGUISTICS (THE SECOND HALF OF XIX – THE BEGINNING OF XX CENTURY)

The article deals with classical philology as one of the major components for preparing future experts in linguistics in the historical-philological and philosophic faculties in higher educational establishments of Ukraine in the second half of XIX – the beginning of XX century. It is researched the content of higher classical education that is characterized by the absence of stable curriculums, concentration on the teaching of ancient languages. Classical philology was thought to be the most important part in preparing students in mentioned above faculties. It was an integral part of all the curriculums that forced the overloading of students with classical subjects. It is also shown main trends and methods of teaching. The translation method and its variations such as grammatical translating method and lexical translating methods are specified as a dominated method of teaching at that time. It is analyzed the curriculums of the historical-philological and philosophic faculties for determining of general and obligatory hours of students. It is specified obligatory and extra subjects. Among obligatory subjects are Greek language arts, Roman language arts, the Greece language, the Latin language, Roman and Greek antiquities, reading of ancient authors. A lot of classical subjects did not allow paying enough attention to other disciplines and did not give a chance for developing of other specializations at universities which were under the government of the Russian Empire. At the same time at Lviv and Chernivtsi universities classical philology was an integral part of the education as well but in spite of the fact the curriculums were not overloaded by these subjects and they were taught along with others.

Key words: classical philology, curriculums, obligatory and extra subjects, teaching methods, courseware.

Рецензент: Слюсаренко Н.В.

УДК 373.5.016:5(477)«19/20»

Кохановська О. В.*

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНИХ РАД УВДОСКОНАЛЕННІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ СЕРЕДИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

У статті описується роль і значення педагогічних рад щодо вдосконалення методики викладання навчальних предметів у навчальних закладах ХІХ століття. Регулярні засідання педагогічних рад, які проводилися починаючи з середини ХІХ століття, були джерелом прогресу. Істотний вплив у розвиток діяльності педагогічних рад в Україні зробив відомий хірург, педагог М. Пирогов, погляди якого на роль і методи роботи педагогічних рад наведено у статті. Окрему увагу приділено опису думок очільників шкіл та вчителів щодо значення педагогічних рад, методів і способів викладання природничо-математичних дисциплін, а також шляхів покращення викладання в навчальних закладах України ХІХ століття. Доведено, що деякі висновки педагогічних рад зазначеної доби є актуальними і в умовах сучасного освітнього простору.

Ключові слова: педагогічні ради, методика викладання, природничо-математичні науки, навчальні заклади України, ХІХ – початок ХХ століття.

Система освіти країни є одним із найважливіших соціальних інститутів. Соціальні, економічні та політичні реформи, які останнім часом здійснюються на території України,

*© Кохановська О. В.

вимагають значної переоцінки загальнолюдських і національно-релігійних цінностей молодшого покоління, пошуку нових та вдосконаленню чинних форм і методів навчання [2].

Реформування природничо-математичної освіти в Україні є частиною процесів оновлення освітніх систем, адже цей напрямок нині є одним із найбільш проблемних. Зміни стосуються розробки нових освітніх стандартів, оновлення та перегляду навчальних програм, змісту навчально-дидактичних матеріалів, підручників, форм і методів навчання. Чітко визначено на державному рівні напрямки діяльності з підвищення якості природничо-математичної освіти: модернізація матеріально-технічної та методичної бази загальноосвітніх навчальних закладів із природничо-математичних предметів; перепідготовка, підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників; проведення моніторингу якості природничо-математичної освіти [1].

Проте якісна реалізація цих напрямків не можлива без детального переосмислення всіх етапів розвитку освітньої системи. Лише вивчаючи досвід минулого, аналізуючи еволюцію освіти нашої країни в історичному аспекті, можна говорити про результативність тих чи інших освітніх реформ або їх позитивні чи негативні аспекти, а також про їх вплив на розвиток суспільства в цілому.

Особливу зацікавленість викликає період ХІХ – початку ХХ століття, який характеризується найбільш інтенсивним розвитком освіти й науки, зокрема варто відзначити, що в цей час активно розроблялися та вдосконалювалися методики викладання дисциплін природничо-математичного напрямку. Важливу роль у трансформації методів і форм навчальної діяльності відігравали створювані в навчальних закладах педагогічні ради.

Аналіз педагогічної літератури свідчить про ґрунтовне вивчення процесів становлення та розвитку освіти в Україні (зокрема і природничо-математичної). Останніми десятиріччями науковцями виконано низку досліджень щодо освіти молоді та природничо-математичної підготовки в різні періоди розвитку України. Ці праці присвячено переважно становленню й розвитку науково-педагогічної думки та освіти в Україні та її регіонах (Н. Агафонова, О. Бабіна, Л. Березівська, В. Богуславська, М. Брода, В. Вихрущ, Н. Гупан, Т. Завгородня, М. Заволока, І. Зайченко, С. Золотухіна, М. Євтух, І. Колесник, Н. Коляда, Н. Красножон, Н. Кротік, В. Кузьменко, М. Марчук, О. Онипченко, І. Передерій, О. Попова, Н. Слюсаренко, О. Сухомлинська, Т. Тхоржевська, Г. Черненко, С. Чуйко та ін.).

Проте наявні дослідження повністю не висвітлюють питання впливу педагогічних рад на розвиток методики викладання природничо-математичних дисциплін у навчальних закладах України середини ХІХ століття.

Метою статті є аналіз діяльності педагогічних рад щодо вдосконалення методики викладання природничо-математичних дисциплін у навчальних закладах України ХІХ століття.

Нині педагогічна рада є чи не найбільш затребуваним органом управління загальноосвітнім навчальним закладом. Її актуальність передусім полягає в колегіальному прийнятті рішень [5]. Створюється вона в усіх школах, де є не менше трьох учителів. До її повноважень входить розгляд таких проблем: удосконалення науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу; обговорення, оцінка й відбір навчальних планів, програм, підручників і навчальних посібників, які відповідають вимогам державних стандартів; визначення форм, методів, способів їх реалізації; планування і режим роботи школи; обговорення роботи колективу школи по виконанню перспективних, річних, поточних планів, якості навчально-виховної роботи тощо.

Діяльність педагогічних рад вітчизняних дореволюційних середніх навчальних закладів, метою яких тоді було посилення проведення навчальної та виховної діяльності, була важливим фактором розвитку вітчизняної школи. Інтенсивний розвиток науки, який посилювався в середині ХІХ століття, стимулював прогресивно налаштованих

педагогів до втілення інноваційних ідей у викладання [6]. Проте бюрократизм і безмежне втручання чиновників у справи школи згубно позначалися на навчально-виховному процесі, зокрема внаслідок намагання встановити однакові порядки в освіті з'явилася тенденція до детальної регламентації всіх сторін шкільного життя. І щоб вдихнути нове життя в школи імперії, слід було оживити діяльність педагогічних рад, які стали б регулятором навчально-виховного процесу [8].

Першочергово на засіданнях педагогічних рад навчальних закладів обговорювалися питання, які стосувалися доцільності використання різноманітних методів і прийомів навчальної та виховної діяльності [6]. Активізація ж у середині XIX століття педагогічних рад мала на меті оживити педагогічну справу імперії для виховання нового прогресивно налаштованого покоління [8].

Так, у Циркулярі від 23 вересня 1858 року вказано, що на основі параграфу 212 прийнятого 8 грудня 1828 року Уставу навчальних закладів, педагогічні ради гімназій крім інших обов'язків займаються вдосконаленням способів викладання. Приймаючи до уваги, що обговорення й оцінювання на загальних зборах учителів різних педагогічних способів викладання наук у гімназіях дають кожному можливість у міру здобуття досвідченості й пізнання у сфері виховання передавати свої думки іншим для загальної користі [7, с. 106].

Істотний вплив у розвиток діяльності педагогічних рад в Україні як засобу вдосконалення методики викладання здійснив відомий хірург, педагог М. Пирогов.

Протягом 1858-1861 рр. М. Пирогов очолював Київський навчальний округ. Адміністративно-педагогічна діяльність його була плідною: сприяв активізації роботи навчальних закладів, переймався розширенням педагогічної освіти (заснував педагогічну семінарію при Київському університеті), окрему увагу приділяв покращенню якості викладання в приватних жіночих школах-пансіонах, заснував перші недільні школи, протидіяв скороченню університетської автономії та ін. Педагог цікавився також проблемою обміну вчительським досвідом. Значну увагу приділяв також активізації суспільного впливу на організацію та розвиток шкільної справи.

Будучи очільником Одеського та Київського навчального округів, М. Пирогов виявив себе прихильником та учасником прогресивних перетворень у системі освіти. Він наполягав зокрема й на наданні педагогічним радам гімназій прав щодо коригування програм [3].

У розвитку самостійності і творчості учнів, на думку М. Пирогова, значна роль належить методам навчання. У своїх записках «Про методи викладання» він відзначав, що бажано було б, збираючись на засідання педагогічних рад вчителів, ділилися досвідом один з одним, зокрема щодо педагогічних прийомів активізації навчальної діяльності учнів, засобів виховання самостійної розумової діяльності та ін. [7, с. 101].

Учений наполягав, що педагогічні ради мають збиратися принаймні раз на місяць для обговорення та перевірки різних педагогічних методів і прийомів викладання, яким має слідувати кожен учитель. Він опублікував деякі уривки з протоколів цих засідань в газеті «Одеський вісник» та у «Циркулярах», організував публічні лекції з педагогіки в Рішельєвському ліцеї та домігся дозволу відвідувати їх вільним слухачам.

Крім запланованих засідань педагогічних рад, проводилися також екстраординарні засідання, на яких зокрема обговорювали питання методики викладання природничо-математичних дисциплін. Як пише М. Пирогов, «Екстраординарні педагогічні засідання і циркуляри, які містять виклад думок гімназичних наставників, мають на меті: 1) дати можливість учителям вільно та відверто обговорити різні педагогічні методи і запропоновані способи викладання; 2) познайомити вищі органи влади з переважаючими та індивідуальними поглядами педагогів; 3) дати можливість вищим органам влади за цими поглядами робити висновки про ступінь розвитку педагогічної науки; 4) шляхом обміну поглядами познайомити та зблизити різні дирекції округу; 5) покращення шляхів повідомлення керівництва всім дирекціям розпоряджень і думок про методи і прийоми викладання» [7, с. 111].

Наведемо деякі думки очільників і вчителів навчальних закладів щодо значення педагогічних рад, методів і способів викладання природничо-математичних дисциплін, шляхів покращення викладання в навчальних закладах України XIX століття.

Обговорюючи важливість проведення педагогічних рад, директор Новгородсіверської гімназії Київського навчального округу зауважує, що такі педагогічні ради займаються вдосконаленням способів викладання. Обговорення й оцінювання на загальних зборах вчителів різних педагогічних методів викладання наук дають кожному вчителю можливість у межах здобуття досвідченості та нових знань у справі виховання передавати думки іншим для загальної користі [4, арк. 7].

У справі «Про призначення екстраординарних засідань у педагогічних радах гімназій Київського навчального округу, для обговорення способів викладання наук» наведено також і думки вчителів природничо-математичних дисциплін щодо методів їх викладання.

Так, описуючи методи викладання алгебри, старший учитель математики і фізики Білоцерківської гімназії В. Валуєв зауважує, що викладання цього предмета проводиться переважно у формі бесід, яким поступово надається наукова форма, а викладення підкріплюються доведенням. Важливе значення надається домашнім завданням і заучуванню теоретичного матеріалу. Викладання фізики, як вказує В. Валуєв, ведеться на найпростішому рівні, який дозволяє учням краще зрозуміти явища. Акцент робиться на зв'язку фізики з реальним життям у довколишньому світі. Рішення фізичних задач також займає важливе місце в освоєнні учнями предмета [4, арк. 32-36].

На педагогічній раді Новгородзібківського повітового училища вчитель Петровський звітував, що викладання географії проводиться переважно за допомогою словесного методу, який він вважає найкращим. Педагог звертає увагу на вимову учнями географічних термінів, наполягає на заучуванні теоретичних знань. Окремого значення набувають роботи з географічними картами, адже кожен учень має володіти знаннями з фізичної географії. На переконання вчителя, учні на уроках мають обов'язково креслити географічні карти в класах на дошках [4, арк. 213].

Варто зауважити, що порівняльний аналіз матеріалів педагогічних рад жіночих і чоловічих навчальних закладів дає змогу зробити висновок, що в середині XIX століття існував єдиний підхід до викладання дисциплін природничо-математичного напрямку. Тут слід також зазначити, що це пояснюється тим, що в жіночих навчальних закладах викладали ті ж педагоги, що й у чоловічих. Єдиною відмінністю викладання математики та природничих предметів у дівчат і хлопців були більш лояльні вимоги до рівня засвоєння жінками цих знань.

Загалом, аналізуючи матеріали педагогічних рад, можна зробити висновок, що у викладанні математики переважно використовували пояснювально-ілюстративний та репродуктивний методи.

Слід відзначити, що вже в середині XIX століття вчителі висували свої вимоги щодо покращення викладання. Так, на зборах педагогічної ради Білоцерківської гімназії було надано такі пропозиції щодо покращення навчально-виховного процесу в закладі:

1. Дії кожного викладача мають бути публічними. Викладачі мусять перевіряти свою педагогічну діяльність через оцінювання інших викладачів. Таким чином буде досягнута кругова порука – усі будуть відповідати один за одного. Засобами для приведення в дію такого контролю є такі: право кожному викладачу відвідувати уроки кожного зі своїх колег і робити за наявності свої зауваження. Проте кожне з таких зауважень повинно мати підставу і допускати розумне заперечення.

2. Знання учнів мають оцінюватися за можливістю з боку їх внутрішнього змісту, зайві формальності мають бути відкинуті. Увага має звертатися на знання сутності. Причому під формальностями розумілися кількість ліній у зошиті, обсяг конспектів, знання фактів за таблицями або без них.

3. Якщо метод викладання одного з викладачів суперечить поглядам інших викладачів, то питання його використання розглядається на засіданні педагогічної ради.

4. Кожен з викладачів мусить крім свого предмета звертати увагу й на інші галузі знань.

5. Викладачі, які викладають приватні уроки, мають звертати увагу на більш точні і глибокі знання учнів, з якими займаються індивідуально [4, арк. 141].

Тобто вже в середині ХІХ століття звертається увага на міжпредметний зв'язок. Також, як бачимо, запропоновані зауваження стосувалися викладання всього спектру навчальних предметів, які викладалися в навчальних закладах середини ХІХ століття і, на наше переконання, є актуальними й сьогодні.

Підводячи підсумок відзначимо, що регулярні засідання педагогічних рад, які проводилися починаючи з середини ХІХ століття, значно вплинули на розвиток методики викладання природничо-математичних і педагогічних наук, будучи джерелом прогресу, адже з їх допомогою звичайні вчителі могли висловити власну думку щодо вдосконалення викладання тих чи інших предметів, що повністю змінило старі уявлення про методику викладання як окремих наук, так і взагалі навчання. Практика засідань педагогічних актуальна й сьогодні.

Подальші дослідження пов'язуємо з порівняльним аналізом методів викладання природничо-математичних дисциплін ХІХ – початку ХХ століття.

Література:

1. Державна цільова соціальна програма підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/561-2011-п>.
2. Костюкова О. А. Становление и развитие гимназического образования в российской губернии в XIX-начале XX века: на примере гимназий Пензенской губернии [Электронный ресурс] / О. А. Костюкова. – Режим доступа : <http://www.disserscat.com/content/stanovlenie-i-razvitie-gimnazicheskogo-obrazovaniya-v-rossiiskoi-gubernii-v-xix-nachale-xx-v#ixzz4tuyAvK1g>.
3. Краткий курс лекций по дисциплине «История педагогики и образования» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://studme.org/72313/pedagogika/istoriya_pedagogiki_i_obrazovaniya.
4. О назначении экстраординарных заседаний в педагогических советах гимназий Киевского учебного округа, для обсуждения способов преподавания наук, 23.09.1958 – 23.03.1862 // Центральный державный историчный архив м. Киева (ЦДАК), ф. 707, оп. 24, спр. 354, 241 арк.
5. Підготовка до засідання педагогічної ради школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.pedrada.com.ua/article/1223-qqq-17-m2-28-02-2017-pdgotovka-do-zasdannya-pedagogchno-radi-shkoli>.
6. Саламатина Н. П. Деятельность педагогических советов по повышению качества учебно-воспитательной работы (ретроспективный аспект) / Н. П. Саламатина // Вестн. Ставропол. гос. ун-та. – 2009. – № 64. – С. 77–84.
7. Пирогов Н. И. Избранные педагогические сочинения / сост. А. Н. Алексюк, Г. Г. Савенок. – М. : Педагогика, 1985. – 496 с.
8. Шилина Е. В. Развитие образования в России в XIX веке [Электронный ресурс] / Е. В. Шилина. – Режим доступа : <http://www.disserscat.com/content/razvitie-obrazovaniya-v-rossii-v-xix-veke>.

Кохановская Е.В.

РОЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СОВЕТОВ В УСОВЕРШЕНСТВОВАНИИ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ ЕСТЕСТВЕННО-МАТЕМАТИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ УКРАИНЫ СЕРЕДИНЫ XIX СТОЛЕТИЯ

В статье описывается значение педагогических советов в усовершенствовании методики преподавания учебных предметов в школах XIX столетия. Регулярные заседания педагогических советов, которые проводились начиная с середины XIX столетия, выступали источником прогресса. Существенное влияние на развитие деятельности педагогических советов в Украине оказал известный хирург, педагог Н. Пирогов, взгляды которого на роль и методы работы

педагогических советов приведены в статье. Отдельное внимание уделено описанию мнений директоров школ и учителей относительно значения педагогических советов, методов и средств преподавания естественно-математических дисциплин, а также путей улучшения преподавания в учебных заведениях Украины XIX столетия. Доказано, что некоторые выводы педагогических советов указанного времени являются актуальными и в условиях современного образовательного пространства.

Ключевые слова: педагогические советы, методика преподавания, естественно-математические дисциплины, учебные заведения Украины, XIX – начало XX столетия.

Kokhanovskaya E. V.

THE ROLE OF PEDAGOGICAL COUNCILS IN IMPROVEMENT OF TEACHING METHODS OF NATURAL AND MATHEMATICAL DISCIPLINES IN THE UKRAINIAN EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF IN THE MIDDLE OF THE 19TH CENTURY

The article deals with the role and significance of pedagogical councils for improving the teaching methods of subjects in educational institutions of the nineteenth century. It is noted that nowadays the pedagogical council is perhaps the most demanded governing body of a comprehensive educational institution. Its importance is first of all in collegial decision-making. Regular sessions of pedagogical councils, which were conducted since the middle of the XIXth century, have greatly influenced the development of the teaching methodology of natural sciences, mathematics and pedagogy, serving as a source of progress, because with its help ordinary teachers could express their own thoughts on improving the teaching methods of certain subjects, that fully overturned the old conception of methodology as separate sciences and in generally. The famous surgeon, teacher M. Pirogov, made a significant contribution in the development of pedagogical councils in Ukraine as the means of improving teaching methods. The article presents the views of the teacher on the role and methods of pedagogical councils work. Particular attention is paid to some thoughts of heads and teachers about the importance of pedagogical councils, methods and methodology of teaching natural and mathematical disciplines and ways to improve teaching in Ukrainian schools of the nineteenth century. It is proved that some of the conclusions of the pedagogical councils are relevant also in the conditions of modern educational space.

Key words: pedagogical councils, teaching methods, natural sciences and mathematics, educational institutions of Ukraine, XIXth - the beginning of the XXth centuries.

УДК 378.1

Куценко І. В.*

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ
«МОНІТОРИНГ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ»

У статті висвітлено динаміку входження поняття моніторингу навчальних досягнень студентів у терміносистему педагогіки. Установлено, що порівняння змісту поняття «моніторинг» ускладнено, оскільки родовими макрокомпонентами моніторингу постають: спостереження як метод дослідження матеріального світу, контроль як процес, система операцій і процедур; при цьому видовими ознаками моніторингу є його постійний і безперервний характер. На основі ретроспективного аналізу зроблено висновок, що поняття моніторингу навчальних досягнень студентів має глибоке історичне коріння.

Ключові слова: ретроспективний аналіз, моніторинг, якість освіти, навчальні досягнення студентів.

Якість професійної підготовки морських спеціалістів набуває гострої актуальності в умовах інтеграції вищої освіти в світовий та європейський освітній простір. У такому контексті питання моніторингу навчальних досягнень студентів набуває особливого значення.

Моніторинг навчальних досягнень студентів як засіб стимулювання їх професійної

*© Куценко І. В.